

AGNES HENNINGSENS ERINDRINGER

Af Lise Præstgaard Andersen

Forfatteren Agnes Henningsen, der døde i 1962, udgav mod livets slutning sine erindringer. Foto: Ritzau Scanpix.

Da Agnes Henningsen (1868-1962) var en gammel dame, nemlig mellem 73 og 87 år, udførte hun sit livs genistreg. Hun udgav fra 1941 til 1955 otte erindringsbind, der gennemstrømmes af munterhed, livslyst og styrke, og som må opfattes som hovedværket i det omfattende forfatterskab, der indledtes i 1891. Erindringerne handler imidlertid ikke i første række, som man måske kunne forvente det, om vanskelighederne ved at blive anerkendt som kvindelig forfatter på et tidspunkt i den danske litteraturhistorie, hvor en sådan forfatterbane stadig var en sjældenhed. De handler om hendes kærlighedsliv og erotiske skæbne.

Hele erindringsprojektet er anlagt som et forsøg på at bevise, at det lader sig gøre at realisere Georg Brandes' drøm om "fri kærlighed", så det bliver til lykke for en selv og ens omgivelser. Dog diskuteres og modificeres den underliggende tese undervejs, jf. titlen på første bind *Let gang på jorden* (1941) og det afsluttende bind *Skygger over vejen* (1955). Omend ikke i samme grad som i det udelukkende fiktive forfatterskab, hvor et evigt partnerskift langt fra fremstår som særligt attraktivt.

Undervejs i erindringsværket møder læseren flere af det moderne gennembruds forfattere, der bliver Agnes' personlige bekendte, bl.a. Herman Bang (1857-1912) og Holger Drachmann (1846-1908), og ligeledes selveste Georg Brandes (1842-1927), der optræder som cheffideolog og faderlig rådgiver. Det er som at være i stue med de berømte forfattere, og en stor del af erindringerne tiltrækningskraft gemmer sig her. Efter århundredskiftet dukker Johannes V. Jensen (1873-1950) og Jeppe Aakjær (1866-1930) op. Georg Brandes svæver over vandene og leverer selvfølgelig det antiautoritære skyts – om ikke andet, så indirekte, men Herman Bang bliver det stilistiske forbillede for Agnes' impressionistisk prægede værker.

Han er i øvrigt skildret som en genial forfatter, elskelig og undertiden i økonomisk nød. Drachmann gør i første omgang et indtryk på hende som "Vorherre dengang jeg troede på ham" (bd. 3, s. 102) og er i øvrigt leverandør af den længselsbårne og suggestive strofe "Vug, o Vove, med varsom Haand,/ Baaden, hvori vi glider" (Drachmann, 1879, s. 41), som Agnes Henningsens mandlige beundrere fremfører i selskabslivet for at forsøge at bedåre tilstedeværende kvinder. Højkonservative kredse fra hendes barndom på de østfynske godser har fundet hans digte uanstændige. Det ville imidlertid være forkert at sige, at Agnes blev påvirket af det moderne gennembruds forfattere, af deres frihedsidealer og antiautoritære oprør. Hun skildrer det i erindringerne, som om hendes medfødte natur passede mirakuløst til, hvad hun kom til at læse hos de moderne digtere, som hun først blev bekendt med efter at have indgået ægteskab

med gymnasielæreren Mads Henningsen i 1887. Ægteskabet, med Mads, der blev indgået under gensidig aftale om erotisk frihed, holdt til 1895. Agnes var bedre end ægtemanden til at praktisere friheden og til at udfolde sig litterært. Herefter måtte den nu enlige mor til fire indkvarteres i en art kollektiv, som hun spøgefuldt benævner som Carl Ewalds harem. Skribenten og fortælleren af darwinistiske eventyr Carl Ewald (1856-1908), medlem af boheme-kredsen på Café Bernina, var nemlig biologisk far til Agnes Henningsens fjerde barn, avlet, mens hun endnu befandt sig i ægteskabet med Mads. Det drejer sig om den lille Poul, dvs. den senere designer og kulturdebattør PH.

Ewald var som andre af Agnes Henningsens tidligere og senere mandlige forbindelser bedre til at prædike kvindefrigørelse end til at praktisere den. Skildringen af Agnes' livsbane fortsætter dog på fornøjelig vis med, at vi møder en række elskere, blandt andet flere nordmænd fra det litterære miljø, som det efterhånden bliver en kende svært at holde rede på for læserne. Den hurtige og tilsyneladende ligefremme stil afslører ikke desto mindre nogle diskutabile sider ved frigørelsesprojektet. Forfatterinden kan f.eks. lade andre optrædende personer fremsætte kritiske kommentarer, som hun i sin yngre og ofte naive tilstand ikke var enig med, men som senere viste sig relevante. Afstanden mellem "dengang" og "nu" udnyttes således elegant og diskret.

Sluttelig munder kærlighedslivet ud i et lykkeligt ægteskab med skribenten og embedsmanden Simon Koch (1871-1935). Agnes Henningsen møder Simon i 1906, og han bliver, hvad man kan kalde en ventebejler. Han gør kur og fremsætter ægteskabsforslag, indtil parret endelig gifter sig i 1919, og ægteskabet, der som man vil forstå, indgås til trods for Agnes Henningsens generelle afstandtagen fra institutionen, kommer således til at vare i 16 år.

Hun møder her en anden form for kærlighed, end hun oplever i de ofte forrygende og spændende forhold med diverse elskere: trofasthed, loyalitet og omsorg. Året for hans tidlige død i 1935 udgør slutpunktet for erindringerne. Hun overlever ham

med 27 år, og man kunne derfor have forestillet sig, at erindringsfortællingen havde været ført op til f.eks. 1941, hvor første bind udkommer, eller til værkets afslutning i 1955. Der må være en grund til valget af afslutningsåret. Kompositionen skyldes simpelthen, at erindringernes sidste kapitel relativiserer hele værkets gennemgående skildringer af skyldfri, glad og fri erotik. Simon har grædende betroet hende, at han under sin sygdom har mistet potensen – han havde faktisk en hjernesvulst, viste det sig.

Hun er ham utro en smuk højsommeraften, hvor han selv må formodes ikke at være hjemme og således ikke opdage sidespringet. Den nordmand, hun aldrig rigtig er kommet over (læserne gætter på "Lille Ny"), dukker op med stormkur og et uimodståeligt tilbud. Det bliver til en stor og frydefuld oplevelse, hvor hun erindrer sin "pragtfulde fortid" (bd. 8, s. 190).

Hun føler sig angiveligt ikke forstumlet og ydmyg på den hastigt tiltrådte hjemvej. Snarere stærk og trodsig. Men ... da hun når hjemmet, venter Simon på hende – han har alligevel aflyst sit gøremål andetsteds – og hun læser i hans sørgmodige øjne, at han har gennemskuet det hele. Han tilgiver hende, fordi hun, mens han selv er "uhjælpelig syg", viser sig at være "uhjælpelig ung" (bd. 8, s. 192) – således udtrykt i det store biografiværks allersidste sætning. Men hans ansigtsudtryk var alligevel sådan, at Viggo Stuckenbergs kendte strofe trommede inde i hendes hoved: "To som elsker hinanden,/ kan volde hinanden mer' ondt/ end alle de argeste Fjender,/ som hævner sig Jorden rundt;" (1901/1949, s. 56). Erindringsprojektet ender således med et åbent spørgsmål: Var det muligt konsekvent at gennemføre idealet om "Let gang på jorden" – og i elskoven? Svaret må lyde: langt fra altid.

Angående Georg Brandes og frihedsdrømmen: Han er født i 1842, hun i 1868; og han er på højden af sin bane, da hun træffer ham, hvilket bl.a. sker ved den store fest med fakkeltog frembåret af arbejdere og studenter i 1891, ved hans 25-års forfatterjubilæum.

Hun er overvældet over hans berømmelse og udstråling og hans Lucifertale fra balkonen, hvor han hylder den selvstændige,

smukke og oprørske engel, identificerer sig med ham og opfordrer fremtidige tilhængere til at gøre ligeså. Hun er glad overvældet, selvom hun bliver sodet i ansigtet af de mange fakler og egentlig er ganske forkert klædt på. Hun opfatter ham siden som en ældre chevaleresk autoritet, der ligner hendes far, retter på hendes fremtræden og sprog – og i øvrigt hjælper hende ud af forskellige vanskeligheder.

Man bliver derfor meget forbavset, da breve fra Agnes til Georg, opbevaret på Det Kongelige Bibliotek, afslører, at de faktisk havde et erotisk forhold omkring 1901-02, hvad der ikke omtales i erindringerne. Hvorfor ikke? Hun er mildest talt ikke tilbageholdende med at berette detaljer, også meget private detaljer, om andre mandlige bekendtskaber. Måske blev hun på en eller anden måde skuffet? Og i erindringernes komposition og tilsyneladende åbenhjertighed tog Brandes sig bedre ud som et uopnåeligt idol og en frihedens høvding end som en distræt elsker, også "anderswo engagiert", der vist nok ret hurtigt afbrød forholdet. – Fortællerholdning, stilvalg og forholdet mellem virkelighed, komposition og fiktion er åbenbart bevidst valgt fra Agnes Henningsens side.

Ovenstående er oprindelig trykt som kronik i *Kristeligt Dagblad*, 26. februar 2024 under en længere overskrift: "Agnes Henningsens erindringer var et forsøg på at realisere drømmen om 'fri kærlighed'". Avisen havde sammen med Folkeuniversitetet i København planlagt en foredragsserie om fortidens forfattere, der mødtes i Café Bernina på Vimmelskaftet 47 i København, hvor *Kristeligt Dagblad* i dag har lokaler. Foredragsholderne blev opfordret til at forfatte en kronik, som sammendrag af deres foredrag. Mine Agnes Henningsen-foredrag fandt sted den 22. februar og den 8. april 2024.

Angående genoptrykket ovenfor: Enkelte rettelser af åbenlyse fejl er foretaget. Ældre retskrivning i digte af Drachmann og Stuckenberg er bevaret, mens nyere retskrivning bruges i citater

fra Agnes Henningsens erindringer og i navnene på de enkelte bind herfra. Avisens tilladelse til genoptryk er naturligvis indhentet, herunder til det indledende billede af Agnes Henningsen som smuk gammel dame (Ritzau Scanpix). Yderligere oplysninger om mine studier af Agnes Henningsens erindringer kan findes i *Danske Studier* 1996, s. 76-100, under overskriften "Agnes Henningsens Erindringer – og Georg Brandes".

Referencer

- Andersen, L.P. (1996). Agnes Henningsens Erindringer – og Georg Brandes. *Danske Studier*, 91, s. 76-100.
- Drachmann, H. (1879). *Ranker og Roser*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1941). *Let Gang paa Jorden*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1943). *Letsindighedens Gave*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1945). *Byen erobret*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1947). *Kærlighedssynder*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1949). *Dødsfjende-hjertenskær*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1951). *Jeg er levemand*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1953). *Den rige fugl*. Gyldendal.
- Henningsen, A. (1955). *Skygger over vejen*. Gyldendal.
- Stuckenberg, V. (1949). *Sne*. Gyldendal. (Opr. udg. 1901).